

България и Европейският съюз

БЪЛГАРИЯ В НОВА ЕВРОПА

Публична лекция* на
Александър Адлер

Дипломатически институт, София, 31 октомври 2008 г.

Уважаеми господин Директор,
Ваши Превъзходителства,
Дами и Господа,

Позволете ми преди всичко да изразя пред вас своето силно вълнение и удоволствие, че мога да говоря тук по един въпрос, който интересува силно всички нас – Европа. Моето задоволство се дължи също на факта, че говоря за последния член на нашето европейско семейство, но, както знаем, това според Евангелието не е никак лошо. Разбира се, вие сте последни само за момента, защото Европейският съюз ще продължи да се разширява и в това отношение ние се намираме на един особено важен исторически етап. Аз смятам, че в момента сме свидетели на една втора революция, ако приемем, че събитията от 1989-91 г. бяха първа революция, първо преобразяване на Европа. Но тъй като в известна степен това е абстрактна революция, нейните конкретни последици ще се усетят през идните месеци.

Финансовите, търговските, икономическите потоци и центровете на вземане на решения изведнъж се променят рязко. Ние може би не си даваме пълна сметка, че настъпва абсолютно непознато досега световно сътресение, което ще се отрази и на изхода от изборите за американски президент.** Разбира се, аз няма да се впускам в несигурни предсказания сега, когато последните проучвания дават слабо покачване на подкрепата за сенатора Маккейн, но спокойно мога да кажа, че дори в крайна сметка Маккейн да бъде избран изненадващо, неговата администрация ще бъде

* Редакцията на сп. "Международна политика" изказва своята благодарност на Дипломатическия институт за предоставената ни възможност да отпечатаме този текст.

** Обръщаме внимание, че лекцията на г-н Александър Адлер е прочетена само няколко дни преди президентските избори в САЩ, спечелени от Барак Обама.

разтърсена безпрецедентно не по-малко от администрацията Обама, така както бе разтърсена и администрацията Буш през последните две години.

Намираме се в момент на пълно разместване на играчите. Но преди да се опитам да опиша по-подробно това разместване, ще се спра на втората част от заглавието на моето изложение: "Новата Европа". Ние наистина сме в една нова Европа, в която влизате и вие. Това обаче не означава, че *acquis communautaire* може да бъде загърбено. Впрочем, ако се опитате да го забравите, Европейската комисия веднага ще ви напомни задълженията. Съществуват огромен брой правилници и задължения, които са част от правилата на една твърде сложна игра, където понякога абсурдът взема превес над здравия разум, но която все пак се оказва ефикасна. Европейският съюз функционира, защото постига на нашия континент консенсус, сближаване между нормативното функциониране на отделните държави, функционирането на правото, на отношението между гражданите и властта. И в крайна сметка това функциониране се приема добре от народите на Европа като цяло.

Няма защо да бъдат те всекидневно питани чрез референдум за това или онова, защото съществуващото недоволство, дори и слабо, може да намери така повод да се засилва. Крайният случай в това отношение бе Ирландия, чийто брутен вътрешен продукт нарасна значително и се изравни с този на Великобритания, откакто страната влезе в Европа. Защото ако има една "щастлива история" в Европа, то това е ирландската. Така че, ако се питат ирландците, ако се питат няколкото стари католици, които не са съгласни с мястото, отредено на католическата църква в Европейската конституция, или пък ако се питат неколцината привърженици на една независима Ирландия, обърната към САЩ, референдумът ще пропадне. Единственият извод от това според мен е, че не трябва да се прибегва до референдум. След като парламентите на отделните страни са напълно легитимни, както е легитимен и Европейският парламент, това значи, че има достатъчно мнозинство в подкрепа на европейското строителство. Тези факти показват до каква степен животът на хората е променен, макар че някои промени не се приемат лесно. Това се отнася както за страните основателки, така и за новите страни членки на Европейския съюз. Всички ние днес сме тръгнали в една посока на преобразувания. Те трябва да се направляват политически съвместно, а това, както вие знаете по-добре от мен, невинаги е лесна работа.

Новата Европа ще бъде не на двацет и седем, а вероятно на трийсет и пет. Нейните очертания са все още неясни. Например, ако погледнете нашите скандинавски приятели, исландците и норвежците приеха Шенгенските споразумения, защото в противен случай трябваше да въведат гранични пунктове, каквито между Швеция и Дания не съществуват от четирийсет години. Тъй че ето какви негласни членове на Шенгенските

споразумения има, без те да са формално членове на Европейския съюз. Знаем, че в скоро време Норвегия ще се присъедини към Европа, когато там победи мнозинството от риболовците и земеделците. Сега ирландците не са така отцепнически настроени, след като тяхната банкова система бе спасена от Русия и от Европа. Швейцария, която бе много враждебно настроена към Европа, особено в немскоезичната част, сега вече е много по-мека в позициите си и аз мисля, че неотдавнашните събития около финансовата криза накараха швейцарците да се чувстват в по-голяма степен европейци на нашия континент. Ето как стоят нещата със страни, които впрочем са сред най-богатите в Европа. Швейцария, Норвегия, Исландия са чувствително пред Франция и Германия. Неслучайно най-богатите страни бяха най-въздържани да се откажат от част от своя суверенитет. Те все имат усещането, че ще им отнемат все повече от него и това не е лъжа.

Остават обаче другите страни. Има една съществена празнота на мястото на страните от бивша Югославия. Със Словения празнотата бе малко запълнена, но предстои още много работа. Хърватската кандидатура бе приета, но кризата в Косово, която някои смятаха за неразрешима, показва също, че сега в Сърбия има едно мнозинство, което не иска връщане към самоубийствената политика на Милошевич. То обърна страницата на миналото и гласува на изборите в Сърбия за Тадич, гласувайки фактически за Европа. Ако не удовлетворим това модерно и цивилизационно възжелание на сръбските избиратели, и особено на най-младите сред тях, ще пропуснем една историческа възможност. Аз обаче не вярвам Европа да остане глуха за исканията на сърбите и за начина, по който те се отнасят до момента по косовския въпрос с чувство за здрав разум.

Ако приемем Сърбия и Хърватско, ще се постави въпросът за другите бивши югославски републики и тяхното присъединяване към Европа, към която те вече принадлежат с икономическите потоци, със своята валута и с присъствието на европейски сили за сигурност, които единствени могат да осигурят, например в Босна, стабилност и спокойствие. Следователно може да се каже, че бивша Югославия се присъединява към нас, а след това ще има и други кандидатури, които сигурно ще трябва да почакаат известно време, но трябва да бъдат разгледани. Първата и най-важната сред тях е кандидатурата на вашия голям турски съсед, с който, макар че не се предвижда неговото членство преди петнадесетина години, ще има споразумения за все по-тясно асоцииране, защото никой не оспорва, дори и най-отявлените противници, сред които е нашият френски президент, необходимостта от привилегировано партньорство с Турция. Ние вече имаме споразумение за свободна търговия с Турция. То впрочем ви засяга пряко.

Така на практика съществува едно съзвездие от държави, които се придържат към определени юридически норми и икономически споразумения. Те образуват най-големия пазар на света, по-значителен от северноамериканския, и включват 450 милиона жители, колкото и да е значителен демографският спад. Тъй че нашата дума тежи и би трябвало да натежава още повече. Огромната трудност, пред която е изправена новата Европа, както знаете и вие, е как да функционира тя със своите 27 страни членки, докато първоначално е било предвидено създаване на общност от десетина държави или може би една дузина, ако се съди по дванайсетте звезди на европейското знаме. Всъщност никой не очакваше реалния край на Съветската империя. Дори когато генерал Де Гол говореше за единна Германия и използваше само думата Русия, той не допускаше подобен срив. С пълното разпадане на Съветската империя пред западноевропейците изникнаха нови отговорности, които желяха самите народи от бившата империя.

Имаше и още има хора, които критикуват разширяването. Тези критики са неубедителни, още повече защото сред привържениците и противниците на разширяването имаше противници на изграждането на една федеративна Европа. Тъй че критикуващите разширяването проявяват злопаметност, страх от промяната, национализъм, който уж е западноевропейски, а всъщност е френски. Ала на тези критици аз бих махнал с ръка и бих ги попитал: “Какво предлагате вие тогава?” Днес има достатъчна пропаст между Източна и Западна Европа. Това че приехме основните нови демокрации от Източна Европа е достатъчно мощно средство за икономическото обединяване, за развитието на регионите, за стабилността на демокрацията и за истинската идентичност на Европа. Защото е немислимо на този свят, простиращ се от Естония до България, да не се гледа като на част от европейската цивилизация.

Следователно решенията за разширяване, въпреки всички неудобства, бяха правилни. Не можеше да се постъпи другояче. Всяко друго решение би довело до много по-сериозни проблеми. Аз дори съм сред хората, които смятат, че ако бяхме предложили на разпадащата се Югославия – наистина, това беше трудно – някаква по-щедра европейска оферта, сигурно щяхме да предотвратим някои от катастрофалните събития, настъпили впоследствие. Няма защо да се вайкаме, че млякото изкипя, защото времето беше много сложно и Европа не беше готова да реагира по този начин.

Тъкмо това се опитваме да правим днес и то не съвсем безуспешно. Но тази нова Европа се управлява много трудно. Никой не може да си криви душата. Двадесет и седем души, всеки от които представлява една държава, това никак не е малко. Навремето министрите на селското стопанство на шестте държави членки или на деветте се събираха в

Брюксел и срещата траеше половин ден. Днес, когато двайсет и седем министри трябва да вземат думата последователно, са нужни два дни, нужни са преводачески кабинети, служебни разходи. Средствата за превод в Европейската комисия сега представляват една трета от всички разходи, включително и за превеждането на обемистите документи от *acquis communautaire* на всички езици от Съюза. Естествено, по-добре би било да се постигне споразумение за определен брой работни езици, но италианският не беше между тях. Тогава италианците заявиха, че никога няма да приемат принижаване на своя статут. А приемеше ли се италианският език, трябваше да се приеме и испанският, а после вече нямаше основание да се изключи някой друг език. Добре, че Ирландия се откажа от уелския език, който е нейният втори език, и че приема документите на английски. Обаче всичко трябва да се превежда на естонски, литовски, финландски, и това е напълно основателно, както и на малтийски. Може би малтийците са приели английския. Ала това са дребни облекчения. Така днес имаме двайсет и седем страни, които говорят своите национални езици, държат на тях, и всяка от тези страни функционира според своите навици, което много усложнява нещата. Опитвахме се малко по малко, с всяка нова европейска среща, да облекчим донякъде този процес, да го опростим. Всеки път бе постиган известен напредък, дори по отношение на сегашните правила. Но Договорът за Европа – голямата ни амбиция – още се бави. Аз, разбира се, желая силно той да бъде постигнат, но дори и това няма да постигне очаквания ефект. От този договор няма да се стигне до европейско правителство. Ще има само по-добро разпределение на отговорностите и министър на външните работи на Европа. Не съм сигурен, впрочем, дали така ще се казва в крайна сметка, но ще има длъжност с мандат, вероятно по-широк от този на господин Солана. Всичко зависи обаче от волята на държавите.

И в този момент новата Европа излиза на световната сцена вследствие на две събития от огромно значение: 1) Грузинската криза и навлизането на Русия в европейската политика под една нова форма; 2) Световната финансова криза, която е израз на новата ориентация на американската политика. Според мен тази ориентация съществува още от 2003 г. и от началото на американския провал в Ирак. Ще започна от втората точка, където нещата са по-очевидни.

Разбира се, сегашната финансова криза не е причинена единствено от САЩ. Имаше световен консенсус за облекчаване на банковите задължения, от което се получи т.нар. ефект на лоста, непосилен за възможностите на големите финансови институции. Не смятам, че след две-три години президентите на “Баркли” или на “Банк национал попюлер” ще опровергават, както всички правят днес, американските методи. Но е очевидно, че дори когато имаше финансов консенсус за поддържане на

ниски лихвени проценти, коефициентите между собствените недостатъчни фондове и политиката на икономически растеж на всяка цена, основаваща се на данъци при условията на конкуренция за намаляване на данъчните тежести, не можеха да бъдат благоприятни. Сега вече никой не иска да подкрепя такава икономическа и финансова политика.

Днес резултатът е очевиден. Съединените щати се ориентират към себе си. Това твърдах още през 2004 г., когато публикувах една книга в навечерието на предишните президентски избори. Винаги съм бил против това САЩ да бъдат определяни като империя. Мисля, че хегемонията и имперските функции на САЩ са парадоксален резултат на ситуацията от 1989 г., когато се разпадна Съветският съюз и в същото време Япония претърпя финансов срив, макар всички да казваха, че тя ще стане втората световна сила. Сега това се говори за Китай, а редовете на самураите силно оредяха. Така в тази ситуация САЩ нямаха политически или финансов съперник. Европа имаше да решава много тежки задачи: да премине към еврото, да постигне конвергенция, да приеме Източна Европа, да задели част от своята територия за Германия. Това бе безпрецедентна ситуация. При твърде ниските цени на петрола, при началото на решаване на изraelско-палестинския конфликт със Споразуменията от Осло и утвърждаването на демокрацията в Южна Африка, на Америка не ѝ оставаше друго, освен да се занимава със себе си и да диктува добронамерено основните насоки на световната политика.

Но очевидно това не беше пълната картина. Както обичам да казвам, това беше само една снимка, а не целият филм. Фактически не е възможно Америка да играе ролята на хегемон от такъв мащаб в един свят, много по-голям от нея. Тя приема своята хегемония само частично, ограничено и временно. И естествено, на първо място в икономическо отношение, сега във финансово, утре в политическо, ние сме свидетели на края на този период на хегемония. Тъй че не бива да се безпокоим: Америка не беше хегемонна сила, дори когато начело на Съветския съюз стоеше Горбачов. Тогава тя беше много по-богата, много по-влиятелна, но делеше тази власт с други, европейски, сили. Това, което се случва сега, и то по мълниеносен начин, е, че американските финансови институции вече не вдъхват никакво доверие. В резултат на това се оформят множество центрове. Най-важната последица от тази криза не бяха срещите, които ние, европейците, проведохме по инициатива на нашия президент, макар че те бяха важни. Най-важно беше заседанието на Управителния съвет на Националната банка на Китай, което се проведе в края на септември, месец след едно заседание на китайското Политбюро. Тогава Китай реши да подкрепи САЩ, да продължи да купува бонове от Трезора, да задлъжнява САЩ, да насърчава спада на лихвените проценти под нивото на вътрешната консумация. С една дума, Китай се държа като партньор, може би не много

изложен на показ, но от решаващо значение за сегашното икономическо възстановяване. И ние вече знаем, че зависим от финансовите излишъци от един трилион и половина долара, които Китай може да предостави на международната общност за стимулиране на вноса и вътрешния пазар.

Знаем, че Китай е ключов елемент за възстановяване на световната икономика. Тя ще работи още една година, още две, още три или повече, според това какво ще решат китайците. Ето това е съвършено нова ситуация. Но тази ситуация се ускорява и от волята на САЩ да се съвземат. Тази воля се чувстваше още през 2003 г. със завладяването на Багдад. Понастоящем ние не сме в началото на една голяма американска империя, както мнозина писаха и смятаха, а в края на периода на намесата на САЩ в световните дела, която започна през трийсетте години и свършва сега.

В момента американското обществено мнение – и това е едно от обясненията за успеха на Обама – и американските ръководители са враждебно настроени към тази хегемонна роля. Америка вече не иска да увеличава числеността на своите войски, пък и не може да го стори значително. Тя предпочита да инвестира във високите технологии, а не в пехотинските войски, след като вече пооправи горе-долу иракската държава, която дава някакви шансове да се закрепят. Та, виждаме, че общественото мнение иска парите на САЩ да се използват в САЩ и за американската индустрия. Както сте забелязали, днешният герой е Уорън Бъфет, инвеститорът, който живее в централната част на САЩ, в Омаха. Той се отличи още по времето на Интернет-балона, казвайки: “Аз инвестирам само в неща, които разбирам”. Днес той е големият победител от тази криза. Бъфет гласува за Обама и тъкмо тази тенденция ще се наложи.

Сегашната американска преса започва да тиражира протекционистки идеи, например да се спре делокализацията на предприятия, да се репатрира в САЩ индустриалното производство. Не знам дали всичко това ще бъде осъществено, но виждам каква промяна настъпва в съзнанието. А в Европа много неща опровергават евроскептиците. В началото канцлерът Шрьодер не обичаше много Франция. Казваше: “А, Франция ли, старата леля, дето ни чете морал!” Шрьодер фактически вярваше само на Германия, подобно на всички германски ръководители. Но той не беше единствен в Европа. Мнозина казваха: “Добре, сега имаме една застрахователна полица – Европа”. Сега отделните нации си възстановяват част от своята автономия. Във всеки случай една от основните нации в Европейския съюз – Великобритания – винаги го е искала и казвала открито.

Кризата показва до каква степен тези анализи са неправилни. Веднага стана ясно, че системата не е защитена с национални бариери, дори когато става дума за спасяване на банките. Поради приближаващите избори в Германия канцлерството си дава сметка за обществените настроения в

страната. Там хората си казват, че французите, италианците и всички жители от Южна Европа много харчат и искат едно – да имат общ чек с германците, които са трудолюбиви и пестеливи. Ето в общи линии как изглежда теорията, че на Европа не ѝ трябва икономическо правителство. Германците виждат, че Европейската централна банка е сериозна институция с управител французин, впрочем, но че, ако решат, правителствата могат да си гласуват щедри субсидии и да си оправят положението. Всъщност германците не държат на принципа за “три четвърти”, те не искат да се увеличава дефицитът, за да се субсидира френската система на трийсет и петчасова работна седмица на земеделците в Южна Европа, или пък други грандиозни, но икономически несъстоятелни проекти.

Ала това гледище бе преодоляно за една седмица. Госпожа Меркел си даде сметка, че не може да има национални системи за банкова гаранция, в противен случай в паниката щеше да настъпи масирано прехвърляне на пари от една страна в друга. И наистина, доста пари бяха прехвърлени в Швейцария през последните седмици. Това впрочем е краят на зависимостта ни от Швейцария, защото няма повече да приемаме финансовата система на швейцарския си съсед. Той ще влезе в купа заедно с Европа и ще трябва да понася последиците, колкото и да са непоносими те за него, включително по отношение на швейцарския франк, от което швейцарският шоколад няма повече да може да се продава извън швейцарските кантони. Така че настъпва и краят на швейцарската независимост, която бе започнала с използването от страна на Германия на швейцарските тайни служби, които не си даваха много зор да следят какво става с банковите сметки на германските индустриалци в Лихтенщайн.

Стана ясно също така, че Ирландия започна да гарантира всички банкови влогове за разлика от другите страни членки. За три дни госпожа Меркел и Никола Саркози постигнаха съгласие с другите страни членки за изготвяне на Европейски план. Втората му фаза – Еврозоната – бе отхвърлена. Както знаете, в Европа има страни, които са в еврозоната (петнайсет на брой), други не са по собствено желание, например Англия, Дания, Швеция, а има страни, които искат да влязат, но още не са. Сред тях е и вашата страна. Тези страни трябва да изпълнят определени икономически критерии и да преминат през един преходен период. При тези условия еврозоната се явява едно същностно ядро с основополагаща политическа функция.

Министър-председателят на Люксембург, Жан-Клод Юнкер, много уважаван човек, за когото канцлерът Кол каза немалко добри думи, провеждаше през всичките години на ръководство на еврозоната една политика на въздържане. Той се допитваше и дебатираше с Европейската централна банка, но с нищо не пречеше на нейното функциониране,

оставяше я да взема свободно своите основни макроикономически решения, каквито са политиката по лихвените проценти и надзорът на бюджетните политики. А ето че еврозоната, която всъщност беше странична сграда към двореца, стана негов център. Тъкмо в еврозоната се вземат главните решения. Англия винаги се е противопоставяла на еврозоната. Тя не иска едно френско-немско икономическо правителство да подмени Брюкселската комисия. Британските висши служители са най-добрите икономисти на Европа. Гордън Браун се отнесе с максимална сериозност, за да изготви един план, различен от този на САЩ, защото Великобритания беше изоставена от американците и изложена на американските рискове в много по-голяма степен, отколкото останалите европейски страни. Планът на Гордън Браун бе приет от еврозоната, въпреки натиска на Франция.

Така в разстояние на една седмица еврозоната се утвърди като организъм, в който Франция и Германия се сдобриха, а Европа заговори в един глас. Ако отидете сега в Лондон, ще видите, че и един друг проблем е на път да намери своето решение, проблемът за английската позиция. Всъщност англичаните, макар и членове на Европейския съюз, отдавна смятат, че истинското им място е по средата на Атлантика. Показаха ми една борсова зала в американска банка в Лондон. Моят придружител ми показваше с гордост залата и обясняваше: “Ето, тя е същата като залата в Ню Йорк. Изградихме две институции близначки, които са в постоянна връзка чрез Интернет.”

Големият американски седмичник *Нюзуик* направи репортаж за Лондон, най-опасния квартал в Ню Йорк. Той имаше амбицията да се следе поне финансово с него. Днес се смята, че ще има най-малко 30% уволнени във финансовия сектор. А един британски журналист го каза от името на всички: “Англия винаги е вярвала твърде много в моноиндустрията”. Навремето това е била текстилната индустрия в Ланкастър, после – хранително-вкусовата индустрия в Мидлендс, а сега – финансовата индустрия в Лондон. А фактически мястото, престижът, силата на Лондонското Сити се сринаха. Не, че Лондон ще изчезне, както се надяваше Хитлер, ако се бомбардират “Ситито” и катедралата “Сейнт Пол”. Лондон е призван да бъде финансовият център на Европа, но не на света. Глобализацията не е спряла, тя се е променила, и мястото на Англия е в Европа. А тук, както се казвало в стара Франция, “Короната хваща случая”, тоест, че не хората определяли политиката, не и кралете, а короната, която им вменявала държавническия дълг да поемат по неочаквани пътища. Тези неща често се случват, сега това е промяната на Гордън Браун. Известно е, че този човек бе крайно предпазлив по отношение на Европа. Често имахме усещането, че той охлажда ентузиазма на Тони Блеър. А сега, като премиер, ако иска да спечели изборите, трябва

да бъде истински европейец. Показа го тези дни срещу Консервативната партия, която продължава да бъде непреклонна към Европа.

С други думи, новата Европа не е само тази на 27-те страни членки, но и на събитията, които буквално стават пред очите ни. Знаем добре и като отделни личности, и като народи, че под влияние на стреса сме способни на много повече, отколкото когато имаме време и можем да отложим нещата. А сега стресът беше такъв, че европейците разбраха: те са на един кораб, трябва да действат заедно и да създадат нови институции. Такъв е смисълът на предложението на нашия президент Франция да поеме председателството на еврозоната за една година, за да продължи антикризисните действия. Някои се мръщят, но е очевидно, че следващото председателство – на Чешката република, малка страна, чийто шеф забранява европейското знаме да се окачва на държавните сгради – няма да може да вдъхне доверие на пазара или на международната общност във функционирането на Европа. Не става дума да се попречи на г-н Вацлав Клаус да председателства Европа през следващите шест месеца, ала нито Чешката република, нито Швеция могат да дадат необходимия тласък. Този тласък ще бъде колективен, но тъй като Франция започна работата, тя иска и да я завърши в една малко формална институция – еврозоната. Г-н Жан-Клод Юнкер не е много доволен, че няма да бъде повече председател, но това председателство промени своя характер. Освен това съществува проблемът за Люксембург като данъчен рай. Той не е единственият, но е един от основните. Ще искаме този въпрос да бъде решен. Ала тъй като не сме японци, няма да искаме от г-н Юнкер да си направи харакири пред своите колеги и да обяви края на сегашната ситуация в Люксембург. Това ще бъде сторено от други. Люксембург има да решава много въпроси относно регламентирането на прехвърлянето на капитали.

Така че се ражда едно европейско правителство, което ще работи при нови условия: САЩ ще се приберат, Китай се утвърждава все повече, а сериозните проблеми в Близкия Изток остават. Бъдете спокойни, ще ви говоря и за България, но преди това следва да имаме предвид всички тези елементи.

Друг елемент е случилото се в Русия на два пъти. Имаше един дуел, както в “Евгений Онегин”, после имаше бал. Първо беше Грузия. Никой във Франция не се съмнява, с изключение на неколцина наши интелектуалци, но те не са представителни за мнението на мнозинството, че президентът Саакашвили е част от грузинския проблем. Този човек се прави на супер-патриот и на американски гражданин. Мечтае като Че Гевара и Фидел Кастро страната му да бъде като Куба в Южна Русия, тоест държава, издържана от американците. Той стори каквото стори, тласкан от най-крайните елементи на администрацията Буш като вицепрезидента Чейни. Започна сблъсък с Русия, който смята за неизбежен, с мисълта че

след неколкодневни сражения ще бъде свикана международна конференция, на която руснаците ще бъдат виновните и може би ще бъдат принудени да променят позициите си относно Абхазия. Тази лудост, замислена от самия Саакашвили и неколцина от неговите приближени, подкрепена от няколко твърде противоречиви личности в Съединените щати, доведе, както знаем, до интервенция от страна на Русия. Тази интервенция донякъде беше легитимна и застрашаваше независимостта на Грузия. Моля да ме разберете правилно: мисля, че руснаците бяха провокирани от Саакашвили. Мисля също, че по-нататъшното развитие на кризата се дължи вече не на Саакашвили, а на различни възгледи в Москва за мястото на Русия в световната политика. Въпреки че президентът Дмитрий Медведев се разбра много бързо с нашия президент за бързо прекратяване на огъня, на място руската армия продължаваше да напредва, да окупира, да заплашва по различни начини, а министър-председателят Путин предпочете да се прави на пълководец от дачата си в Сочи, вместо да се придържа към документите, подписани от неговия президент. Тъй че бяхме свидетели на много неща. И вярвам, че Франция има още много неща да свърши и да проявява огромна мъдрост. Ще си помислите, че съм френски агент. Да, такъв съм, защото ние прекъснахме логиката на събитията около Грузия, а от друга страна се въздържахме да приемем политика на санкции над Русия, както някои в Европейския съюз искаха. Не защото смятаме, че Русия не заслужава санкции. Тя заслужава санкции, но не всички руснаци, защото виждахме, че в руското ръководство няма единомислие. А има и нещо друго. Мисля, че аз пръв писах какво ми каза моят приятел Гари Каспаров по адрес на някои руски управници: “Те искат да продължават да мислят като Сталин и в същото време да имат апартамент в Кенсингтън”. И наистина, тези две желания – всяко поотделно достойно за уважение – са несъвместими.

Ако руснаците искат да бъдат европейци и се ангажират в европейската политика под най-различни форми, то те не могат да нахлуват в Грузия, както нахлуха в Чехословакия. Русия трудно разбра това. На нея санкции не бяха наложени, но лошите последици заваляха над нея като порен дъжд. Защото в ситуация на растящ финансов риск – това беше преди катастрофата от 20 септември – всички банки, всички европейски, американски и други инвеститори започнаха да взимат предпазни мерки. А първата рискована страна очевидно беше Русия, където един преуспяващ чуждестранен бизнесмен може да бъде експулсиран като Балдър, Сполиър, като чуждестранните инвеститори на Ходорковски или като последния случай с “Бритиш петролеъм”, чийто главен британски ръководител не може да се върне и да ръководи своето предприятие, защото не му дават виза. Та нашите руски приятели разбраха, че с тези неща шега не бива и че окончателните последици ще бъдат тежки за тях.

Досега американското правителство отпусна 856 милиарда долара за спасяване на американските банки. Руснаците са отпуснали до момента 380 милиарда и това продължава. Завчера Дерибаска, силният човек в режима, получи 75 милиарда долара, за да рекапитализира своето предприятие, което е почти монополист в областта на алуминия. Накратко казано, руската капиталистическа система, която не е толкова рационална, колкото си мисли, и е зле управлявана, получи удар по главата, който никоя държава не би могла да ѝ нанесе. И руснаците стигнаха изведнъж до истината. След като Владимир Путин заяви по телевизията, че финансовата криза в САЩ не засяга Русия, руснаците видяха до каква степен кризата засяга тяхната страна. И това е само началото, защото много руски активи днес зависят от петрола и от суровините. Русия използва периода на икономически растеж, не за да оздравее своята индустрия, а за да си показва мускулите. Това е страна, създала село от типа на Потемкин. Разбира се, като отидете в Москва, имате усещането за невероятно благосъстояние, цените са по-високи от цените в Париж, но на 50 км. от Москва нещата изглеждат съвсем различно. Руската индустрия беше изоставена от управляващата класа, която няма икономическата компетентност да доведе до успешен край развитието на страната. Положението сега ще се промени. Ние можем да допринесем за тази промяна или да я забавим. Ако налагаме санкции, ще я забавим, а Русия ще се затвори. Ние пък ще я обявим за тоталитарен враг, тоест ще отречем всичко онова, което Русия стори, за да се промени. Дори днес, дори в най-лошия момент, дори Путин да бъде заменен, опозиционни вестници ще има, ще има не дисидентство, а свободен дебат, макар че изборите са частично, но не напълно, фалшифицирани. При всички случаи в това общество ще има плурализъм, то няма нищо общо с миналото. В парижкото метро непрекъснато се чува руска реч и това не са олигарси, а руснаци от средната класа, които пътуват из цяла Европа. А когато чувате да се говори руски в Сен Мориц, това са млади руснаци, значително по-богати. Те идват също и във Варна, в Черна гора, срещат се навсякъде в Европа и това е хубаво. Тоест, ние трябва не да фаворизираме руската националистическа партия посредством една антируска политика, каквато е безумната политика на Чейни, Ръмсфелд и неколцина от европейските им съюзници, а напротив, сега, когато руснаците са ранени и са на земята, да им подадем ръка и да им предложим споразумение, което да бъде валидно и трайно през идния век.

В общи линии това макрополитическо споразумение е много просто. Както знаем, детайлите са трудни, това е дяволската работа. Иначе макрополитическото споразумение е ясно. Русия има залежи от газ, от нефт, които трябва да разработва, но няма възможност да инвестира сама в това. Обменът на Русия с Европейския съюз ни дава енергийната

стабилност през този страшен преходен период към една по-екологична икономика, консумираща по-малко. За нея ние се нуждаем от нефт, но най-вече от газ. Русия може да постигне такова съвместно управление на ресурсите, при условие, че остави европейците да инвестират в ключовите сектори на руската икономика, но също така и при условие, че европейците допуснат руснаците в търговската сфера и в други сектори освен чисто енергийния. Всичко това изисква търпеливо преговаряне, предполага една общност на едно ниво под европейската и ни освобождава на първо време от въпроса какво е политическото място на Русия в Европа. Очевидно е, че със сегашните критерии за представителство в Европейския парламент, ако Русия, Украйна и Турция станат страни членки, ще имаме мнозинство от турски, украински и руски депутати в Парламента. Като се има предвид това, че той и сега не върши особена работа, подобно разширяване би го довършило. А да не забравяме, че руснаците са настроени силно суверенистки. Те никога не биха се ангажирали с *acquis communautaire* такъв, какъвто е в момента.

Парадоксалното е, че трябва да работим с Русия, а не с Швейцария. Трябва да постигнем негласно споразумение, така че европейските регламенти, европейското право, европейските решения да стигнат до Русия, без обаче да им налагаме задължителни механизми. Това всъщност е напълно в наш интерес. Защото нашите полски приятели никога не биха приели да бъдат в една общност с Русия. Вие, българите, още много обичате руснаците. Знаем, че мислите по-различно по този въпрос.

Успеем ли обаче да решим руския проблем за кратко време, това ще бъде нова революция. Противно на това, което смятат привържениците на Евразия, Русия няма индивидуална съдба. Тя не може да продължи да живее в света по този начин. Тя може или да се разбере с американците, които са много по-трудни партньори, или да се разбере с китайците. Следователно единственият регион, който може да чуе и разбере руснаците, е Европа, защото ние споделяме еднакви културни ценности, една и съща история. Европа и България трябва да намерят начин да осъществят този съюз.

Ще говоря накратко за България, защото вие сте много по-компетентни от мен и имате много повече идеи за бъдещето на България. Пък и с удоволствие ще отговоря на вашите въпроси. България може да се види по два начина. Ако погледнете един атлас от вашето детство, това е едно тълче от Югоизточна Европа, най-отдалечената страна, крайната граница, след която идват Черно море и Турция, която за мнозина е друг свят, извън Европа. Ето това е един възможен начин да се представят нещата. За момента ще определим България като страна, която има трудности с логистиката, защото се намира далеч от центъра на производство в Европа. А Европа изпитва трудности, главно икономически,

в привличането на инвестиции, защото, въпреки че заплатите са още твърде ниски, износът на индустриални продукти от България не е безпроблемен. Накратко казано, има една песимистична нагласа по отношение на България. Казваме: добре направихме, че взехме българите, защото нямаше причина да ги дискриминираме спрямо румънците, но това определено е най-трудната страна в Европа. Ще добавя, че известен брой страни, които бяха против разширяването, ви приемат по липса на друга изкупителна жертва, например Анкара, в Европа.

България понякога е обвинявана за престъпления, които не е извършила сама. Тя подценява проблема с престъпността и корупцията, които са очевидни, не мога да отричам. Този проблем обаче е разрешим. Има решения, има възможности за съвместна работа, за сътрудничество във всички области – от наблюдението на банките до сътрудничеството между полицаите. Могат да се организират съвместно преки политически действия, които ще позволят да се подобри положението, както стана навсякъде другаде.

Аз например бях рекетиран в центъра на Прага, точно след падането на Стената, от полицаи, които събираха глоби от водачите на коли и ги прибираха за себе си. А Чешката република уж има традиция на известно зачитане на закона. Днес такива неща вече не се случват в Прага, но бяха нужни седем-осем години, за да се сложи край на подобни практики. С това искам да кажа, че над България няма никакво проклетие. Има и друга карта, където България не стои в югоизточния край на Европа, а е лаборатория, разположена в самия европейски изток. Знаете, че когато поляците получиха своята независимост, те наричаха Русия Източна Европа. Маршал Пилсудски бе създал Института за Източна Европа, който се занимаваше с Украйна, Белорусия и Русия. Сега поляците се смятат за Централна Европа. И са прави, те са в Централна Европа. Има една Централна Европа, която не е германска. Тя включва Полша, Унгария и северната част на бивша Югославия. Така е, може да се говори така. Но щом Европа е в центъра, значи има една по-източна Европа. И това е Русия. Тъй че в термина “Централна Европа”, с който нашите приятели искаха да се определят спрямо Западна Европа, е заложен капан, доколкото той предполага и съществуването на една друга Европа. Тази друга Европа е Русия, Турция – и едната, и другата. Ето къде е сложността. Това са две огромни страни. Освен това Турция има висок демографски ръст, а зоната на турско влияние, която стига сега до Азербайджан и Туркмения, превръща Турция в много сложна страна.

Виждам също така, че днес ние се борим срещу един възглед за исляма, който засяга всички ни. Това е идеята за възстановяване на мюсюлмански халифат, на една мюсюлманска политическа целокупност, която да се простира от Мароко до Индонезия. Ако ставаше дума за зона за

свободна търговия, хубаво. Това обаче е политическа амбиция от съвсем друго естество, вследствие на която джихадистки бойци от Малайзия отидоха в Сараево да строят джамия. Тя прилича впрочем на петролна рафинерия и е разположена в началото на този босненски град мъченик. Виждаме, че в Македония, една много слаба държава, също протичат подобни процеси. Докато помаците в България се чувстват пълноценни българи, същите помаци в Македония започват да пълнят саудитските джамии, на които пригласят турските. Това е една недобра ситуация. А какво казват повечето от турците, включително и АКП – турската Партия на справедливостта и развитието? Казват: “Ние сме европейци, имаме много общо с вас, българите, румънците, гърците, но и с останалите европейци, така както имаме общо със саудитците, с египтяните.” Подобна политическа декларация правят индонезийците по отношение на Азия. Тя ни интересува, защото показва, че не само има едно напречно ислямско измерение, но има също културни и политически измерения по оста Север-Юг. Там именно Турция е партньор на Европа. Аз съм напълно коректен, казвам “партньор”, а не присъединен член. Но съм убеден, че ако това присъединяване не се осъществи, причината може да не бъдем ние, а турците. Те биха могли да изберат друга ориентация в бъдеще.

При всички случаи с Турция ще имаме стратегическо партньорство. А за България това е нещо много важно. България има също така инфраструктури, които я обвързват с Русия, най-вече по отношение на природния газ. Руснаците засилиха тези инфраструктурни връзки с България, защото се страхуват да не се образува един балкански блок, какъвто в миналото бяха страни като Югославия или Румъния, които искаха да бъдат независими от Русия. Така че България, чиято култура е много силно повлияна от руската и която има стари традиции с Русия, сега, като има и инфраструктурни връзки с нея, ще бъде една лаборатория на това, което може да се прави в областта на енергетиката.

Но аз познавам донякъде историята на България. Знам, че България винаги е обичала руския народ и руската култура, но е имало и периоди на търкане с руската държава. Това започва още с победата на Караджорджевич над Обренович в Сърбия, победа, за която принос имат и френските тайни служби по онова време. Тогава руснаците и французите започват да инвестират в това размирно царство, като изоставят България, която първоначално е била френско-руска креатура през 1878 г. После я обвиняват по време на Балканските войни, а това кара България да се хвърли в прегръдките на Германия. Виждали сме също и други периоди, например съветския, когато Русия е налагала решения против интересите на България и тя си е давала сметка за това. Затова смятам, че България има много тесни отношения с Русия, но в същото време си дава сметка за превратностите в руската политика и не иска да става техен заложник.

Мисля обаче също така, че в диалога, който ще водим с Русия, България има да играе много важна роля. Например в енергийното сътрудничество. Суровините, които минават през България, ще бъдат разпределяни отчасти в Гърция, отчасти в Турция, противно на това, което се мисли днес с големия мит за “Синия поток”. В това отношение българската държава може би ще играе водеща роля, така както и други средно големи държави играят водеща роля в други точки на планетата от името на Европа. Португалия го направи за кризата в Тимор. Португалия има население приблизително колкото вашето. Вие очевидно сте витрина на Европа пред Русия и успехът на българското интегриране ще бъде аргумент, отнасящ се за цяла Източна Европа, за която говори Пилсудски, тоест бившата общност от така наречените независими държави. Този аргумент ще допринесе за подобряване и за напредъка на нещата.

Но днес най-важната роля, която България би могла да изиграе, е да допринесе за слагане край на войната на Балканите. Това ще бъде последният въпрос, на който ще се спра днес. На първо място, България бе образцова източна страна и това не се подчертава достатъчно, защото журналистиката не се интересува от спокойните ситуации, а от смущенията, пък ако има и много жертви, става още по-интересно. Разбира се, България имаше своите национални проблеми, не такива каквито имаха румънците със своето циганско малцинство или каквито възникнаха след разпадането на Югославия. Ще напомним само какво направи Живков в края на своето управление по отношение на турското малцинство. Тези хора бяха прогонени с една риза на гърба си и трябваше да поемат към Истанбул. Или пък помаците, принуждавани да приемат български православни имена. Въпреки всичко това интегрирането на турското малцинство в българския политически живот бе образцово. Знам, че сега има проблеми, но те са дребни в сравнение с това, което би могло да се случи в подобна ситуация.

На второ място ще отбележа, че България не възприе двете глупави политически линии, които я съветваха да води. Едната е традиционната германска политика, при която България да изолира Сърбия от юг като се съюзи с хърватите и босненците. Тя обаче не стори това. Другата политика е руската: солидарност, братство с всички разделени православни братя. Така България да бъде тил на Сърбия на Милошевич. Българите решително не приеха нито една от тези две линии. И до днес те не одобряват независимостта на Косово и това е правилно. Трябва да се покаже на косоварите колко несигурна е тази независимост и колко е важно те да се покажат достойни за тази промяна. Българите винаги са поддържали прилични връзки със Сърбия и са постъпвали правилно. Те никога не са възприемали националистичната линия да експулсират малцинствата, както

виждаме, че става например в Нови пазар^{***}. За всичко това българската държава и нейната външна политика заслужават голямо уважение.

Сега към тази политика, която аз намирам за отбранителна, трябва да се добави и една офанзивна политика. Офанзивната политика на България аз си представям по посока на изграждане на Балкани, които да бъдат съвместими с Европа, по подобие на това, което правеше Вишеградската група на поляци, чехи и унгарци. Проявихме по отношение на Сърбия благоприятно положение, което ще се види и от приемането ѝ за кандидат-членка на Европейския съюз. Сега уреждаме хърватската кандидатура. Продължават да бъдат нерешени проблемите с някои малки и крехки държави като Босна и Македония, която е за вас повод за загриженост. Тук България трябва да играе водеща роля, като налага умереност и компромиси в този период на икономически и политически преход за тази част на Европа, включително и Албания.

По-късно по всяка вероятност ще настъпят промени в картата, но за това е нужно обстановката значително да се успокои. Тя вече е спокойна, много военни престъпници бяха съдени в Хага, няма вече кръвопролития, сърбите обърнаха страницата с независимостта на Косово, противно на това, което мислят някои руски националисти. Ето защо смятам, че се движим в правилна посока. Но имаме нужда от една България, която да се утвърждава, за да увлече всички тези страни, с които има културна близост, по пътя към Европа, която тя самата избра. Успехът на България ще бъде важен не само във вътрешен план, той ще бъде от значение на всички нива. Ето, мисля, че направих кратък обзор на ситуацията. Мисля, че в сравнение с всички предишни кризисни периоди сегашната криза ни дава безпрецедентна възможност. Ще бъдем много виновни пред идните поколения, ако не овладеем сегашната ситуация и не я променим така, че Европа да бъде отново един полюс на стабилност, на икономически растеж, на мир и на здрав разум, от които днешният свят толкова се нуждае.

Благодаря за вниманието!

^{***} Става дума за град Нови пазар в сръбската област Санджак – бел. ред.